

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

САС БОГДАНА БОГДАНІВНА

УДК 336.711

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК
В СИСТЕМІ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Спеціальність 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Тернопіль-2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі банківського менеджменту та обліку Тернопільського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, доцент

Гуцал Ігор Степанович,

Тернопільський національний економічний університет,
завідувач кафедрою банківського менеджменту та обліку

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Міщенко Володимир Іванович,

Центр наукових досліджень
Національного банку України, директор

кандидат економічних наук, доцент

Адамик Богдан Петрович

Тернопільський національний економічний університет,
доцент кафедри банківської справи

Провідна установа: Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана Міністерства освіти і науки України,
кафедра банківської справи, м. Київ.

Захист відбудеться “24” січня 2007 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.03 у Тернопільському національному економічному університеті за адресою: 46004, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11 а, ауд. 211.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46004, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11.

Автореферат розісланий “22” грудня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

М. П. Шаварина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Зростаючі масштаби сучасної економічної діяльності, ускладнення характеру внутрішніх та зовнішніх господарських зв'язків суб'єктів господарювання створюють об'єктивні економічні передумови посилення ролі держави у регулюванні суспільного виробництва. Основні завдання економічної політики держави в умовах ринкової економіки обумовлені існуючими рівнями інфляції та безробіття, досягненням певних темпів економічного зростання і рівноваги платіжного балансу. Успішність досягнення таких цілей значною мірою залежить від ефективності роботи кредитно-фінансової системи країни, ключова ланка якої – центральний банк. Він є головним органом державного регулювання макроекономічних процесів за допомогою монетарних важелів. Відповідно до монетарних цілей центральний банк проводить державну валютну політику, основними критеріями визначення якої є рівень розвитку валютного ринку, валютний курс і пов'язана з ним стабільність національних грошей. За таких обставин валютно-курсова політика як одна з головних форм регулювання зовнішньоекономічних відносин набуває ключового значення у практичній реалізації державного впливу на перебіг усіх господарських процесів з метою реалізації стратегії економічного розвитку і розбудови ефективно функціонуючого ринкового механізму.

Валютно-фінансові відносини є складовою економіки окремих країн та світового співтовариства в цілому. Тісні економічні зв'язки між країнами мають як негативний, так і позитивний вплив на стан світової та національної валютних систем. Саме механізми валютного регулювання забезпечують стабільність валютних відносин в окремій державі й у світі, захищають національні валютні системи від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, стимулюють розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, сприяють вирішенню економічних проблем держави. Перехід до відкритої ринковоорієнтованої економіки, що здійснюється в Україні у межах економічної реформи, розширення зовнішньоекономічної діяльності, спрямованої на поглиблення світогосподарських зв'язків, обумовили необхідність глибокого, всебічного обґрунтування тих принципових змін, що відбуваються у процесах валютного регулювання в умовах переходу від адміністративно-командної до ринкової економіки.

Успішність проведення таких заходів значною мірою залежить від функціонування центрального банку, діяльність якого має вирішальний вплив на стабільність грошової одиниці, надійність банківських установ, дієвість платіжно-розрахункового механізму, що загалом визначає ефективність функціонування всієї економіки країни.

Дослідженню ролі центрального банку у регулюванні валютних відносин та механізму його валютної політики присвячена значна кількість наукових праць. В Україні проблеми валютного регулювання та контролю висвітлені у працях таких вітчизняних економістів як: Б.Адамик, О.Бакун, О.Барановський, Я.Белінська, О.Береславська, С.Боринець, Т.Вахненко, Г.Вознюк,

А.Гальчинський, О.Гриценко, О.Дзюблюк, В.Козюк, З.Луцишин, В.Мищенко, С.Михайличенко, А.Мороз, Т.Мусієнко, О.Петрик, В.Романишин, М.Савлук, А.Філіпенко, О.Шаров, В.Юрчишин, В.Ющенко, С.Яременко та ін. Значний внесок у розроблення теоретичних та практичних питань організації системи валютного регулювання зробили західні та російські економісти: Дж.М.Кейнс, П.Кенен, Л.Красавіна, Р.МакКінон, Р.Манделл, Ф.С.Мишкін, А.Мовсеян, С.Моїсєєв, М.Монтес, М.Пебро, І.Платонова, В.Попов, М.Фрідмен, Ф.Хайек, Г.Хоггарт та ін.

У наукових напрацюваннях вказаних вчених відображено проблеми валютної політики в умовах глобалізації світової економіки, впливу розвитку валютних відносин на економіку країни. Проте, проблеми вивчення валютного регулювання і валютного контролю досить рідко розглядаються в економічній літературі як окрема проблема. Водночас потребує більш глибокого дослідження роль центрального банку у забезпеченні ефективності функціонування валютної системи, її стійкості, використання валютного курсу як регулятора економічних відносин, а також процес створення та функціонування механізму валютного регулювання в умовах формування ринкової економіки.

Таким чином, необхідність комплексного всебічного вивчення теоретичних основ валютного регулювання та механізму практичної організації валютного контролю в умовах становлення нової системи валютних відносин зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри банківського менеджменту та обліку Тернопільського державного економічного університету і належить до держбюджетної теми “Дослідження і розробка науково-методичних основ обліку, аналізу та аудиту в комерційних банках України” (державний реєстраційний номер 0102U007218) та її структурного підрозділу “Дослідження та вдосконалення методики основних банківських операцій та результатів діяльності банку”. Роль автора у виконанні теми полягала у здійсненні розробок, пов'язаних із дослідженням теоретичних та прикладних питань регулювання валютних операцій в умовах трансформаційної економіки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад організації системи валютного регулювання та визначення пріоритетних шляхів удосконалення валютного регулювання і контролю з метою стимулювання економічного зростання та забезпечення стійкості національної грошової одиниці.

Відповідно до поставленої мети у роботі передбачено вирішення таких основних завдань:

- визначити тісний взаємозв'язок між грошово-кредитною та валютною політикою на основі дослідження функцій центрального банку як головного органу монетарного регулювання економіки;

- узагальнити, систематизувати та критично проаналізувати теоретичні та практичні аспекти організації системи валютного регулювання з метою вироблення власних методологічних підходів;
- уточнити сутність дефініцій “валютне регулювання”, “валютний контроль”, показати їх роль в економічній системі країни;
- дослідити систему інструментів валютного регулювання, що застосовуються центральним банком, механізм їх реалізації та особливості застосування залежно від розвитку економіки держави;
- проаналізувати застосування режимів валютного курсу та визначити фактори його вибору стосовно структури економіки країни;
- дослідити специфіку вітчизняного валютного регулювання і контролю, вивчити та узагальнити світовий досвід формування і проведення валютної політики й обґрунтувати необхідність поступової лібералізації валютно-фінансових відносин в Україні як однієї з базових характеристик нової глобальної економіки;
- охарактеризувати сучасні тенденції регулювання валютних відносин в системі економічної безпеки та розробити пропозиції щодо створення ефективної системи заходів із запобігання і боротьби з легалізацією “брудних” коштів в Україні;
- розробити пропозиції та окреслити перспективи формування валютної стратегії Національного банку України;
- виробити підходи щодо вдосконалення сучасної системи валютного регулювання руху капіталів в Україні, що сприятимуть прискоренню модернізаційних та інноваційних процесів в економіці за рахунок припливу прямих іноземних інвестицій.

Об’єктом дослідження є система валютного регулювання в умовах ринкової трансформації економіки.

Предметом дослідження є діяльність центрального банку щодо організації системи валютного регулювання та валютного контролю.

Методи дослідження. Основу дисертаційної роботи формують загальнонаукові прийоми та методи досліджень: 1) системної оцінки при визначенні основних сутнісних моментів регулювання валютних відносин і економічної природи валютних операцій; 2) метод аналізу та синтезу для оцінки ролі та місця центрального банку в інституційному аспекті системи валютного регулювання; 3) методи групування, порівняння та історичної оцінки для дослідження особливостей і тенденцій валютного регулювання та його впливу на економіку; 4) прогнозування при визначенні пропозицій щодо цільових орієнтирів валютно-курсової політики Національного банку України.

Інформаційну основу дослідження складають наукові праці вітчизняних та зарубіжних економістів з теорії банківської справи, міжнародних економічних відносин та валютного регулювання; законодавчі та нормативні акти, що регулюють валютні відносини в Україні та за кордоном; офіційні статистичні дані; матеріали Національного банку України та Міжнародного валютного фонду; науково-методична література; матеріали періодичних видань, мережа Internet.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних підходів та існуючих наукових положень до організації системи валютного регулювання, а саме:

вперше:

– обґрунтовано засади вибору гнучкого обмінного курсу національної грошової одиниці як ефективного режиму валютного курсоутворення та визначено його вплив на забезпечення стабільності грошової одиниці України. Доведено, що, на відміну від існуючих підходів щодо курсоутворення, гнучкий обмінний курс в умовах розвитку економіки України забезпечує запровадження стратегії таргетування інфляції;

– доведено взаємозв'язок та вплив інструментів валютного регулювання центрального банку на кінцеві цілі економічної політики. Центральний банк через наявний інструментарій валютного регулювання здатний впливати на експортно-імпортні операції, котрі в результаті відображаються на динаміці реального сектору економіки. На противагу існуючим оцінкам місця центрального банку у системі валютного регулювання, такий підхід акцентує увагу на значенні економічних інструментів у сучасній системі регулювання економіки відкритого типу;

удосконалено:

– трактування терміну “валютне регулювання” як системи законодавчих, адміністративних, економічних та організаційних заходів, котрі визначають порядок здійснення операцій із валютними цінностями державними органами влади на території країни, спрямованої на забезпечення економічного зростання. Відмінність від існуючих тлумачень полягає у конкретизації валютного регулювання як цілісної системи, яка має мету, завдання, механізм реалізації, що включає як інституціональний (організаційний), так і інструментарний (функціональний) аспекти, й уособлює елементи контролю за процесом досягнення поставленої цілі;

– визначення поняття “валютних операцій” як дій, що здійснюють суб'єкти валютних відносин щодо валютних цінностей, та укладених ними угод, спрямованих на виникнення, зміну та припинення речових або зобов'язальних прав на валютні цінності. На відміну від існуючих трактувань, дане визначення розширює коло операцій з валютними цінностями, тобто не зосереджується виключно на правовій природі їх здійснення (депозитні та кредитні валютні операції);

– визначення ролі валютно-курсової політики як складової економічної політики держави, яка полягає у формуванні та динаміці валютного курсу та його безпосереднього впливу як на зовнішньоекономічну діяльність, так і на економічну стабільність держави. На противагу існуючим підходам, доведено, що вибір стратегії валютної політики є необхідною умовою ефективної реалізації регулятивних функцій держави у валютній сфері;

отримали подальший розвиток:

– класифікація факторів впливу на валютний курс, які пропонується групувати на зовнішні (такі, що безпосередньо пов'язані з процесом міжнародного економічного обміну) та внутрішні (безпосередньо пов'язані з механізмом встановлення валютного курсу). Зазначений підхід, порівняно з існуючими, дозволяє розширити та систематизувати спектр різноманітних курсоутворюючих факторів, визначаючи можливості удосконалення діючої системи валютного регулювання;

– класифікація валютних криз, які автор групує на власне валютні кризи; валютні кризи, зумовлені борговими проблемами та валютні кризи, викликані зовнішніми або психологічними причинами. Проведено більш глибоке дослідження можливостей виникнення валютних криз з метою визначення їх симптомів та застосування відповідних заходів щодо уникнення валютних криз;

– обґрунтування необхідності державного регулювання валютної сфери, позаяк механізм ринкового саморегулювання не забезпечує ефективний розподіл ресурсів. Встановлено, що валютне регулювання повинно сприяти здійсненню ефективною грошово-кредитної політики, яка серед інших цілей забезпечує стабільність цін. Це дає змогу з'ясувати яким чином центральний банк, володіючи сучасним регулятивним інструментарієм, з одного боку, може впливати на зниження вразливості фінансової системи від впливу зовнішніх факторів, а з іншого – на рівновагу внутрішнього валютного ринку.

Практичне значення отриманих результатів. Результатом вирішення комплексу поставлених у дисертації завдань є розробка сукупності пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення існуючої системи валютного регулювання в Україні, які охоплюють такі положення: 1) пропозиції щодо необхідності доопрацювання та прийняття Закону України “Про валютне регулювання”; 2) обґрунтування засад вибору гнучкого обмінного курсу національної грошової одиниці як ефективного режиму валютного курсоутворення; 3) рекомендації щодо запровадження досконалих ринкових інструментів контролю за ввезенням в Україну капіталу, особливо короткострокового; 4) обґрунтування основних напрямів лібералізації руху капіталу, які полягають у знятті обмежень на проведення строкових валютних операцій із посиленням пруденційного нагляду; 5) пропозиції щодо вибору форм і методів валютного контролю за рухом капіталу в процесі активізації інтеграційних механізмів у світовій економіці; 6) рекомендації щодо

удосконалення нормативної бази, що стосується забезпечення боротьби з відмиванням коштів, одержаних незаконним шляхом; 7) пропозиції щодо створення дієвої системи служби банківської безпеки із запровадженням об'єктивної та відкритої вітчизняної бази злочинів із відмиванням "брудних" коштів; 8) обґрунтування запровадження взаємодії та координації зусиль із правоохоронними та контролюючими органами, у тому числі комерційними банками, у протидії відмиванню грошей, одержаних незаконним шляхом у вигляді створення багатофункціонального органу, який би поєднав досвід роботи усіх відомств, був здатний вирішувати завдання, що виникають у випадку необхідності вжити ефективні заходи щодо боротьби з відмиванням грошей, отриманих від злочинної діяльності.

Наукові результати та практичні рекомендації прийняті до впровадження в Національному банку України м. Київ (довідка № 12-113/1249-10622 від 06.10.2006 р.), ВАТ КБ "Хрещатик" м. Київ (довідка № 01/7085 від 03.10.2006 р.), Управлінні Національного банку України в Тернопільській області (довідка № 22-013,1478 від 19.06.2006 р.). Науково-методичні розробки, запропоновані в дисертації, впроваджені у навчальний процес Тернопільського державного економічного університету при викладанні навчальних дисциплін "Грошово-кредитна політика та банківський нагляд", "Банківський нагляд", "Банківська безпека" (довідка № 126-25/1075 від 22.06.2006 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті ідеї і положення, що є результатом самостійного дослідження здобувача.

Апробація результатів дисертації. Окремі положення та результати дослідження пройшли апробацію та отримали позитивну оцінку на наукових та науково-практичних конференціях:

- Міжнародна науково-практична конференція "Банківська система України: проблеми становлення та перспективи розвитку" (м. Тернопіль, 4-5 червня 1998 р.);
- II Всеукраїнська науково-практична конференція "Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України" (м. Суми, 23-24 вересня 1999 р.);
- міжвузівська науково-практична конференція "Проблеми і перспективи розвитку фінансової політики в Україні в умовах ринкової економіки" (м. Чернівці, 17-18 травня 1999 р.);
- IV Міжнародна наукова конференція І.ЄС-У'99 "Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: інвестиційні аспекти" (Ялта-Форос, 13-15 вересня 1999 р.);
- конференція науково-педагогічних працівників та аспірантів університету з суспільних, природничих, технічних та гуманітарних наук присвячена, 60-річчю відродження Тернопільського державного педагогічного університету імені В.Гнатюка (м. Тернопіль, 17-18 квітня 2000 р.);

- Міжнародна науково-практична конференція “Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Банківська і фінансово-кредитна системи та їх роль у сучасних умовах” (м.Львів, 24 березня 2000 р.);
- Міжнародна науково-практична конференція “Україна на порозі XXI століття: економіка, державність” (м. Вінниця, 30-31 березня 2000 р.);
- IX Міжнародна наукова конференція “Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: міжнародний рух капіталу” (Ялта-Форос-Лівадія, вересень 2004 р.);
- науково-практичні конференції професорсько-викладацького складу ТДЕУ “Кредитна система України в постстабілізаційний період” (м. Тернопіль, 19-20 квітня 2005-2006 рр.);
- III Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених “Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації”(м. Тернопіль, 23-24 лютого 2006 р.).

Публікації. Основні положення та найважливіші результати дисертаційного дослідження викладено у 21 науковій публікації. У тому числі 9 публікацій – у наукових фахових виданнях (2,07 друк. арк.), 12 – в інших виданнях (2,18 друк. арк.). Загальний обсяг публікацій становить 4,36 друк. арк. (особисто здобувачеві належить 4,25 друк. арк.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 236 сторінок, що включає 25 таблиць на 23 сторінках, 34 рисунка на 31 сторінці, 33 додатки на 40 сторінках. Список використаних джерел налічує 269 позицій на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету й основні завдання дисертації, відображено наукову новизну та практичне значення роботи.

Розділ 1 “Теоретико-економічні засади системи валютного регулювання” присвячено дослідженню сутності валютної політики, особливостей організації системи валютного регулювання в економіці, висвітленню ролі й місця центрального банку у процесі реалізації валютної політики, а також змісту регулятивного механізму впливу центрального банку на економічну систему держави.

У сучасну епоху глобалізації валютні відносини проникають у всі сфери економічного життя країни, нерозривно переплітаючись з усією сукупністю економічних відносин і впливаючи на всі економічні процеси у суспільстві. За цих умов зростають вимоги до валютної політики та механізму її реалізації. Реалізація валютної політики відбувається як на макро-, так і на мікрорівнях. На мікрорівні, де функціонують економічні агенти, які володіють валютними

коштами і беруть участь у валютних операціях, валютна політика впливає на їх стратегії, спрямовані на одержання прибутку. На макрорівні валютна політика спрямована на реалізацію політичних, соціальних та економічних орієнтирів, визначаючи цілі та способи їх досягнення учасниками валютних відносин. У розділі обґрунтовано, що найважливішим є процес формування та реалізації валютної політики на національному рівні, що здійснюється державою в особі центрального банку країни. Враховуючи особливості здійснення центральним банком своїх функцій як головного органу монетарного регулювання економіки, автор визначає тісний взаємозв'язок між його грошово-кредитною та валютною політикою, що визначається: по-перше, у єдиному державному органі - центральному банку, який володіє належними організаційними можливостями для проведення відповідних регулятивних заходів як на грошовому, так і на валютному ринку країни; по-друге у підпорядкованості здійснюваних центральним банком країни регулятивних заходів єдиним стратегічним завданням державної економічної політики; по-третє у володінні центральним банком досить потужним інструментарієм, за допомогою якого він спроможний ефективно впливати на стан обох ринків. У роботі наголошується, що за нової якості інтеграційних процесів центральний банк вже не може проводити повністю автономну валютну політику - її принципи і методи реалізації мають узгоджуватися з міждержавними угодами і домовленостями у валютній сфері. Різноманітність форм валютної політики зумовлює потребу у широкому комплексі інструментів її реалізації, технологій та організаційних структур, що набуває оформлення у валютному регулюванні та валютному контролі.

Важливим засобом реалізації валютної політики є валютне регулювання, яке має бути підпорядковане загальним економічним закономірностям функціонування економічного механізму та включене до системи управління економікою та її зовнішніми зв'язками. У дисертації сформульовано власний підхід до визначення системи валютного регулювання. Валютне регулювання – це система законодавчих, адміністративних, економічних та організаційних заходів, котрі визначають порядок здійснення операцій з валютними цінностями державними органами влади на території країни, спрямованої на забезпечення економічного зростання. Функціональна сутність валютного регулювання виявляється на двох рівнях: на внутрішньому – як самостійна організаційна система підойм та інструментів регулювання; на зовнішньому – як необхідна умова і фактор розвитку економічної системи в цілому й валютної зокрема, та її гармонійного включення до системи світогосподарських зв'язків. У розділі підкреслено, що для ефективного функціонування на будь-якому рівні валютне регулювання має бути цілісною системою, що досягається завдяки високому рівню узгодженості усіх його структуроутворюючих елементів, поєднаних на основі визначених принципів, а саме: цілісності, стабільності, гнучкості, створення єдиних умов для всіх господарюючих суб'єктів. Процес валютного регулювання автор подає у вигляді послідовності певних етапів (рис. 1).

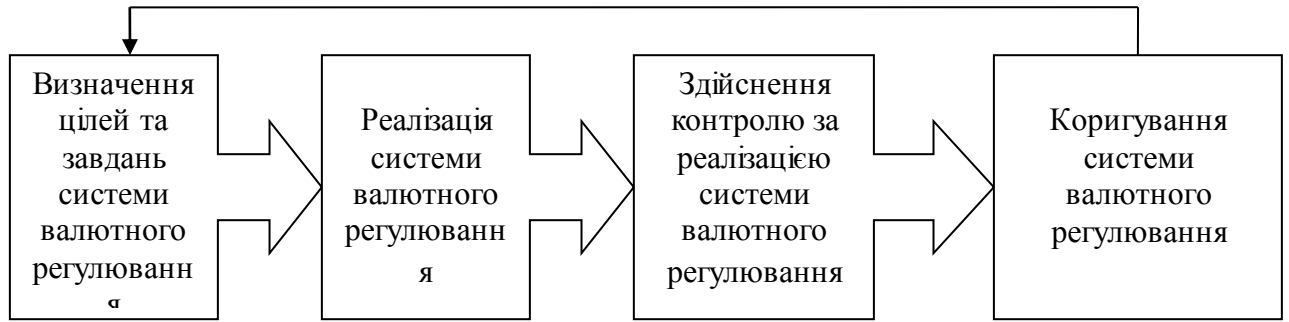

Рис. 1. Процес валютного регулювання.

Запропоновано, залежно від сфери здійснення валютного регулювання, виділяти лише два рівні валютного регулювання: міжнародний та внутрішній державний. Міжнародне валютне регулювання здійснюють міжнародні фінансово-кредитні організації з метою створення єдиного валютного простору, що забезпечує вільний обмін товарами, послугами, капіталом у світовому економічному просторі. Внутрішнє державне валютне регулювання має на меті встановлення контролю з боку держави за зовнішніми та внутрішніми валютними потоками, а також за станом внутрішнього валютного ринку для підтримки рівноваги платіжного балансу та стійкості національної валюти.

У результаті дослідження доведено, що провідна роль центрального банку у проведенні валютної політики та здійсненні валютного регулювання пов'язується з умовами історичного, економічного та юридичного характеру. Застосування центральним банком потужного інструментарію регулювання валютних відносин визначається, по-перше, суттю охоплених ним валютних відносин, закономірностями їхнього розвитку та роллю у процесі суспільного відтворення; по-друге, відмінними рисами економічного та інституціонального устрою суспільства; по-третє, відносинами між державними інституціями та економічними агентами.

На основі вивчення функціонального аспекту системи валютного регулювання, у роботі встановлено, що кожному новому етапу розвитку економіки повинна відповідати конкретна модифікація валютного регулювання. Розвиваючись і зазнаючи певної корекції у процесі практичного функціонування, механізм валютного регулювання справляє зворотний вплив на еволюцію валютних відносин та валютну політику через зміну елементів валютної системи, насамперед, валютного режиму.

Враховуючи те, що на сьогодні відсутні єдині підходи щодо класифікації чинників впливу на формування валютного курсу, у дисертації запропоновано поділити їх за двома головними критеріями: 1) безпосередньо пов'язані з процесом міжнародного економічного обміну – зовнішні; 2) безпосередньо пов'язані з механізмом встановлення валютного курсу – внутрішні.

У роботі наголошено, що аналіз взаємозумовленості процесів економічного зростання, еволюції валютних відносин та модернізації системи валютного регулювання дозволить уточнити вимоги до валютної політики і комплексного узгодженого застосування її підойм та інструментів.

Розділ 2 “Аналітична оцінка системи валютного регулювання в Україні ” присвячений аналізу розвитку системи валютного регулювання в Україні та дослідженню практичних засад сучасного регулювання валютного курсу національних грошей, а також розгляду особливостей регулювання та контролю Національним банком України валютних операцій.

За роки незалежності нашої держави система валютного регулювання і валютного контролю пройшла складний шлях формування. Діюча в Україні система валютного регулювання та контролю базувалась на жорстких валютних обмеженнях, суттєво знижувала активність учасників зовнішньоекономічної діяльності. Це могло послужити реальним гальмом подальшої інтеграції України у світову економіку. У зв'язку з цим, починаючи з 1999 р. Національним банком України було вжито ряд заходів щодо лібералізації валютної політики та пом'якшення валютних обмежень. У процесі розвитку системи валютного регулювання в Україні автор виділяє шість етапів її становлення, які характеризують основні напрями реалізації грошово-кредитної політики держави.

У розділі підкреслено, що у сучасній відкритій економіці від встановленого режиму валютного курсу залежить вибір інструментів економічної політики та її ефективність. Визначено, що валютно-курсова політика Національного банку України за весь період ринкової трансформації ґрунтувалася на послідовному використанні усіх видів режимів обмінних курсів. Водночас, деколи так і не вдавалося усунути чинники валютної нестабільності, і протягом деякого часу навколо гривні неодмінно виникали ускладнення, приборкання яких дорого коштувало українській економіці.

У роботі проаналізовано валютно-курсову політику НБУ останніх п'яти років, яку можна назвати політикою курсової стабільності у 2000-2004 рр. Проте, це не означало консервування застиглої у часі незмінності певного конкретного значення валютного курсу. В умовах значного за обсягом припливу валюти, суттєвого перевищення пропозиції над попитом і тиску на зміцнення курсу, характерних для зазначеного періоду, ця політика мала на меті забезпечення такої динаміки помірних без значних коливань поступових змін курсу, які б найповніше відповідали кінцевим цілям Національного банку України – забезпеченню фінансової стабільності та підтримці економічного зростання.

У 2005 році валютно-курсова політика НБУ була спрямована на дотримання стабільності валютного курсу гривні з метою уникнення значних його коливань в умовах уповільнення економічного зростання та погіршення стану зовнішньої торгівлі. З метою упередження істотної ревальвації гривні НБУ був змушений викуповувати у першій половині 2005 року значні обсяги валютних надходжень. Однак у другій половині цього року різниця між пропозицією на іноземну валюту та попитом на неї на міжбанківському валютному ринку значно зменшилася (рис. 2). Загальне сальдо валютних інтервенцій НБУ у 2005 році становило 10,5 млрд. доларів США, що на

7,8 млрд. доларів США перевищило їх обсяг у 2004 році. У жовтні-грудні 2005 року обсяги купівлі та продажу іноземної валюти були фактично збалансовані, що дозволило НБУ мінімізувати використання валютних інтервенцій на міжбанківському ринку.

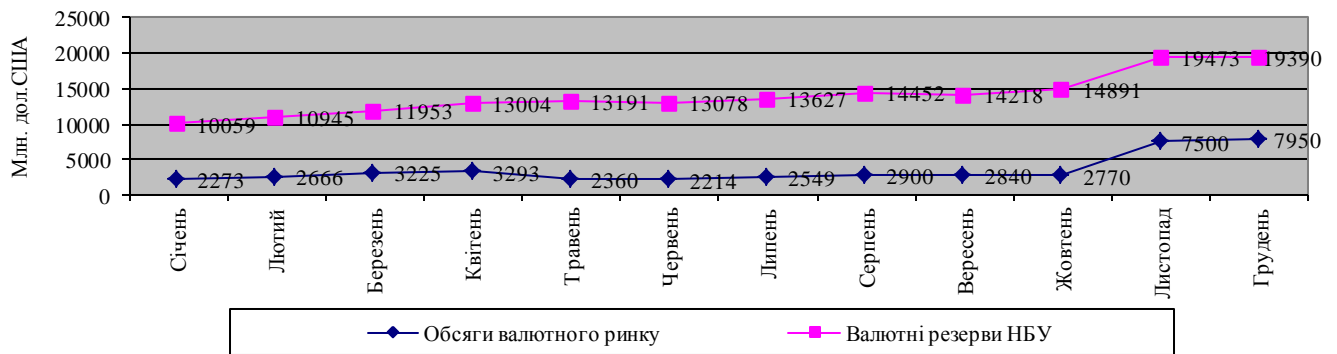

Рис. 2. Динаміка обсягів міжбанківського валютного ринку та валютних резервів НБУ у січні-грудні 2005 року.

Розглядаючи позитивні та негативні наслідки ревальвації гривні протягом семи місяців 2005 року більше ніж на 12%, потрібно зазначити, що це суттєво вплинуло на конкурентоспроможність вітчизняних товарів на міжнародних ринках, а саме – стримувало експорт та сприяло збільшенню імпорту, вплинуло на зростання негативного сальдо зовнішньої торгівлі, суттєво зменшило приплив валюти та збільшило попит на неї і поступово перетворювалося на фактор уповільнення зростання резервів НБУ.

У розділі підкреслено, що валютні операції відіграють важливу роль у всебічному розвитку зовнішньоекономічних відносин та існуванні валютних ринків взагалі. У роботі запропоновано власне трактування валютних операцій, які розглядаються як дії, що здійснюють суб'єкти валютних відносин щодо валютних цінностей, та укладених ними угод, спрямованих на виникнення, зміну та припинення речових або зобов'язальних прав на валютні цінності.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що, відповідно до світової практики валютні операції резидентів і нерезидентів в Україні поділяються на поточні валютні операції і операції, пов'язані з рухом капіталу. Приєднання України у 1997 році до статті VIII Статуту МВФ свідчить про намагання держави лібералізувати сферу валютного контролю, перш за все за поточними валютними операціями. В Україні фактично відсутні обмеження щодо можливості купівлі-продажу та обміну готівкової валюти, ліберальними є умови ввозу та вивезення валютних цінностей за кордон. Здебільшого контроль НБУ здійснює лише за експортно-імпортними операціями резидентів.

Проведений аналіз свідчить, що операції, пов'язані з рухом капіталу, підлягають більш значному валютному контролю в Україні. І це не виняток, оскільки більшість країн, лібералізувавши поточні валютні операції, значну увагу приділяють валютному контролю за операціями, пов'язаними з рухом капіталу. Контроль НБУ в цій сфері можна поділити на контроль

за експортом капіталу та контроль за імпортом капіталу. Контроль за імпортом капіталу в Україні ліберальний, проте він не дає достатніх результатів щодо залучення достатньої кількості коштів у економіку України. Контроль за експортом капіталу в Україні доволі жорсткий, але ефективність його також є незначною. У роботі доведено, що банківський механізм організації та здійснення валютного контролю в Україні є визначальним у всій системі валютного регулювання держави.

Протягом останніх п'яти років Національним банком України проведено значну роботу щодо запобігання проведенню незаконних валютних операцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності та щодо попередження протизаконного впливу валютних цінностей з України.

На основі здійснення аналізу практичних засад реалізації функцій Національного банку України щодо організації валютного регулювання та контролю слід зазначити, що Національний банк України сформував досить жорстку й ефективну систему валютного регулювання. Разом з тим, світова тенденція до лібералізації валютних відносин вимагає від центрального банку зменшення частки адміністративних важелів регулювання та розробки і вдосконалення ринкових інструментів валютної політики, що забезпечувало б виконання конституційного завдання – підтримки стабільності національних грошей.

Розділ 3 “Основні напрямки вдосконалення валютного регулювання в контексті євроатлантичної інтеграції України” містить дослідження формування валютної стратегії Національного банку України із врахуванням світового досвіду застосування режимів валютного курсу, напрямків розвитку системи валютного регулювання щодо забезпечення економічної безпеки держави, а також удосконалення процесу державного регулювання з метою поступової лібералізації валютних відносин в Україні як однієї із базових характеристик нової глобальної економіки.

У розділі доведено, що з розвитком ринкових відносин та удосконаленням механізмів ринкового саморегулювання, підвищенням рівня монетизації економіки, формуванням розвинутої інституціональної та інформаційної структур, поглибленням ліквідності валютного ринку посилюється необхідність у ширшому використанні можливостей валютної політики для реалізації конкретних переваг країни, стимулювання позитивних структурних зрушень. У зв'язку з цим механізм реалізації такої політики поступово модифікується за рахунок посилення гнучкості обмінного курсу, лібералізації системи валютного регулювання і правил функціонування валютного ринку, активнішого розвитку строкового валютного ринку. Досить часто цей процес відбувається у межах переходу від монетарного режиму таргетування обмінного курсу до інфляційного таргетування, коли валютний курс перетворюється з мети монетарної політики на її інструмент. Отже, зміна акцентів у системі цілей та завдань валютної політики зумовлює відповідні зміни механізму її реалізації.

У роботі підкреслено, що перехід від режиму фіксованого курсу до режиму з більшою гнучкістю має кращі макроекономічні результати в умовах економічного зростання та коли економіка має сильні зовнішні позиції. Аналіз досвіду країн, що змінювали свої валютні режими у менш прийнятних макроекономічних умовах, свідчить про значні втрати для економіки впродовж періоду пристосування до нового режиму. Тому, на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки особливої актуальності набуває поступовий рух у напрямі запровадження інфляційного таргетування.

Високий ступінь залежності вітчизняної економіки від зовнішніх факторів, її відкритість із точки зору значних потоків товарів і послуг, а також дедалі зростаючого потоку робочої сили підвищує вразливість економіки до зовнішніх ризиків. У цьому контексті спрямування зусиль на створення внутрішнього ринку та низькоінфляційного середовища є запорукою зниження залежності від зовнішніх факторів. Доведено, що не існує універсальних методів валютного регулювання, які можуть застосовуватися до будь-якої країни, що зумовлює необхідність аналізу кожної окремої ситуації, врахування усіх можливих чинників, узгодження різних цілей та інтересів, прорахунку можливих негативних наслідків. Оскільки фінансові кризи за своєю природою є унікальними, то лише окремі заходи валютного регулювання та їх поєднання у кожному конкретному випадку є більш ефективним та має менше негативних ефектів.

У контексті дослідження причин виникнення валютних криз у роботі запропоновано нову класифікацію валютних криз, що полегшує визначення їх симптомів та вжиття відповідних заходів, а саме: власне валютні кризи, валютні кризи, зумовлені борговими проблемами та валютні кризи, викликані зовнішніми або психологічними причинами.

Досліджено вплив процесів глобалізації на національну економіку з позиції забезпечення економічної безпеки, зокрема у валютно-фінансовій сфері, та виявлено умови та фактори, які дестабілізуюче впливають на фінансово-банківську систему держави. Поряд із аналізом зарубіжного досвіду визначено шляхи регулювання державою валютно-фінансових відносин: по-перше, упорядкування валютного законодавства, тобто прийняття кодифікованого закону "Про валютне регулювання", який би забезпечив закріплення широкого кола питань щодо регулювання валютних відносин в державі; по-друге, удосконалення валютного регулювання у напрямі посилення його стимулюючого впливу на прямі іноземні інвестиції з одночасним підвищенням валютного контролю за обсягами і структурою тих короткострокових іноземних капіталів, які мають боргову природу; по-третє, створення ефективної системи заходів із запобігання і боротьби з легалізацією "брудних" коштів, тобто розробка ефективних механізмів розподілу коштів, що надходять каналами іноземних інвестицій, у найефективніші сфери економічної діяльності, удосконалення законодавства у сфері захисту прав власності.

У розділі наведено аргументи щодо необхідності лібералізації валютного регулювання з метою поживлення ділової активності та інтеграції України до світових фінансових та товарних ринків. Аналіз позитивних та негативних сторін лібералізації валютного регулювання дозволяє дійти висновку, що за умови цілковитої лібералізації регулювання валютних відносин державі не вдасться одночасно підтримати бажаний рівень курсу національної валюти, автономність грошово-кредитної політики та мобільність капіталу (рис. 3).

Рис.3. Схема “несумісного трикутника”.

Наявність протиріччя між лібералізацією та жорстким контролем валютних відносин, що обумовлено як політичними, так і економічними причинами (низька конкурентоспроможність на зовнішніх ринках, слабка банківська система, недоінвестування економіки тощо) накладає свій відбиток на процеси нового етапу. Тому лібералізація системи валютного регулювання повинна здійснюватися поступово, адекватно ринковим перетворенням в економіці з умовою забезпечення виконання основної функції Національного банку України – забезпечення стабільності національної грошової одиниці.

ВИСНОВКИ

Дослідження діяльності центрального банку у системі валютного регулювання та валютного контролю дозволили обґрунтувати такі положення і висновки.

1. Зростаюча інтернаціоналізація та глобалізація господарського життя суспільства ставить усе в більшу взаємозалежність національної економіки від факторів зростання ролі валютної політики як складової економічної політики держави, позаяк порядок формування і динаміка валютного курсу безпосередньо впливають не лише на зовнішньоекономічну діяльність, але й на національну економіку загалом, оскільки вартість національної валюти позначається на розвитку усіх галузей і секторів економіки.

2. Ефективність валютної політики в умовах перехідної економіки значною мірою залежить від її узгодженості з іншими напрямками державної економічної політики: грошово-кредитної, зовнішньоекономічної, бюджетної, податкової, інвестиційної. Неадекватна політика обмінного курсу спроможна лише посилити економічні труднощі, притаманні перехідному періодові, а відтак вибір її стратегії є необхідною умовою ефективного реалізації регулятивних функцій держави у валютній сфері.

3. Валютне регулювання є складовою валютної політики та способом державного регулювання валютних відносин з метою підтримання економічної стабільності та забезпечення економічної безпеки держави. Вітчизняна економічна наука не розглядає систему валютного регулювання та контролю як цілісний елемент економічного механізму. Однак валютне регулювання у широкому розумінні має всі ознаки самостійної системи, яка має мету, завдання, механізм реалізації, що включає як інституціональний, так і інструментарний аспекти, й уособлює елементи контролю за процесом досягнення поставленої цілі.

4. В економіці відкритого ринку центральний банк є найдієвішим органом валютного регулювання в країні. У зв'язку з наявністю потужного інструментарію регулювання валютних відносин центральний банк здатний сформувати ефективну систему валютного регулювання та забезпечити досягнення кінцевих цілей економічної політики: стабільного рівня цін або стабільності грошової одиниці. Сучасні центральні банки володіють не лише важелями прямого, але й опосередкованого впливу на валютну сферу в країні, серед яких: дисконтна політика, політика обов'язкового резервування, за допомогою яких вони здатні комплексно та системно впливати на валютні відносини відповідно до кон'юнктури валютного ринку.

5. Політика центрального банку повинна бути незалежною, чіркою та передбачуваною, спрямованою на реалізацію цілей валютної політики. Центральні банки повинні бути активними провідниками реформ у фінансовому секторі, повинні мати конституційну і законодавчу основу незалежності та самостійності, а також забезпечувати фінансову стабільність та національну фінансову безпеку.

6. У країнах з перехідною економікою, які схильні до девальвації та короткострокових коливань валютного курсу, ключова роль центрального банку полягає в активізації застосування адміністративних важелів регулювання під час кризових явищ в економіці. Разом з тим, лібералізація валютних відносин спонукає до розробки й вдосконалення ринкових інструментів валютної політики та зменшення частки адміністративного регулювання валютної сфери.

7. Сучасна парадигма глобалізації ґрунтується на пріоритетності лібералізації валютних відносин як однієї з базових її характеристик. Водночас, за недостатнього рівня розвитку вітчизняної грошово-кредитної системи та вразливого валютного ринку, НБУ повинен концентрувати свої зусилля на розвитку та вдосконаленні системи валютного регулювання, а не на цілковитому скасуванні регулятивного впливу та контролю за валютними операціями. Доцільно розвивати саме економічні інструменти валютного регулювання в Україні на перспективу, однак Національний банк повинен залишати за собою право на застосування певних адміністративних методів та інструментів управління валютними відносинами з метою запобігання валютних криз.

8. Одним із найперспективніших напрямків валютної лібералізації є комплексна лібералізація внутрішнього валютного середовища, що дало б змогу сформувати сприятливі

економічні та регулятивно-правові умови для здійснення валютних операцій, посилити ринкові засади курсоутворення, зокрема, підвищення прозорості функціонування валютного ринку, удосконалення механізмів втручання НБУ у його діяльність; подальший розвиток системи інструментів страхування від валютних ризиків, удосконалення регулятивного та інституційного аспектів функціонування строкового ринку з метою створення прозорих умов для здійснення валютних операцій з капіталом.

9. Вибір режиму валютного курсу та ступінь мобільності капіталів визначають характер механізмів забезпечення економічної безпеки держави. Вільний рух капіталу сприяє більш ефективному розподілу фінансових ресурсів та прискоренню темпів економічного розвитку за рахунок залучення іноземного капіталу в період інтенсивного росту. Адже з припливом капіталу у формі прямих інвестицій пов'язані інновації та ноу-хау у технологічних процесах у виробництві національного продукту. Проте, в умовах недосконалості ринкових механізмів та слабкості ринкових інститутів зростаюча мобільність капіталу може багатократно посилити існуючі в національній економіці диспропорції. Тому ефективний контроль за рухом капіталу є необхідним, що перешкоджатиме проникненню спекулятивного іноземного капіталу на внутрішній ринок, дозволить змінити його структуру на користь довгострокових інвестицій та знизить обсяги відпливу національного капіталу з країни.

10. Важливим кроком на шляху лібералізації валютного регулювання є підвищення гнучкості обмінного курсу, що передбачає посилення ринкових засад у процесі його формування та сприятиме запровадженню стратегії таргетування інфляції у сучасних умовах розвитку економіки країни. Враховуючи світовий досвід, теоретичні та практичні переваги й недоліки лібералізації валютного регулювання, для України однією з фундаментальних запобіжних дій проти можливих валютних та фінансових криз є дотримання чіткого порядку – перехід до більшої гнучкості обмінного курсу та поступової лібералізації контролю за рухом капіталу.

Таким чином, теоретичне обґрунтування сутності та механізму валютного регулювання, а також визначення ключових практичних засад оптимізації системи регулювання валютної сфери дало змогу сформулювати у дисертації цілісну, ґрунтовну концепцію удосконалення функціонування системи валютного регулювання та валютного контролю в Україні, а також гармонізації її розвитку із завданнями щодо інтеграції України у світову економіку.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Сас Б.Б. Досвід індустріально розвинених країн у сфері валютного регулювання і контролю // Придніпровський науковий вісник. Економіка. – Дніпропетровськ, 1998. - № 48 (115). – С. 90-102. (0,5 д.а.).

2. Сас Б.Б. Перспективи розвитку економіки у контексті запровадження ЄВРО: регіональні аспекти // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України: Збірник наукових праць кафедри управління трудовими ресурсами і розміщення продуктивних сил ТАНГ. – Тернопіль: “Економічна думка”, 1999. - № 3. – С. 248-252. (0,21 д.а.).

3. Луців Б.Л., Сас Б.Б. Проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку України // Вісник ТАНГ. – 1999. - № 10. – С. 9-11. (0,13 д.а.). (Особисто автору – 0,1 д.а.).

4. Сас Б.Б. Ринок золота в Україні: проблеми та перспективи// Вісник ТАНГ. – Тернопіль: “Економічна думка”, 1999. – Вип. 6. – С. 81-83. (0,17 д.а.).

5. Луців Б.Л., Сас Б.Б. Аналіз структури зовнішнього боргового зобов'язання України // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Банківська і фінансово-кредитна система та їх роль у сучасних умовах: Щорічник наукових праць. За матеріалами доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. Львів від 24.03.2000 р. / НАН України. Інституту регіональних досліджень. Редкол. М.І.Долішній. – Львів, 2000. – Вип. XVII – С. 333-337. (0,17 д.а.). (Особисто автору – 0,09 д.а.).

6. Сас Б.Б. Монетарна політика європейської системи центральних банків у процесі побудови Європейського валютного Союзу // Вісник ТАНГ. – 2001. - № 14. – С. 21-27. (0,29 д.а.).

7. Сас Б.Б. Незалежність центрального банку // Банківська справа. – 2001. - № 6. – С. 21-25. (0,2 д.а.).

8. Сас Б.Б. Проблема впливу капіталу: сутність, причини, наслідки // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В.Гнатюка. – Серія: Економіка. – 2001. - № 8. – С. 119-122. (0,13 д.а.).

9. Сас Б.Б. До питання валютного регулювання // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми формування і реалізації політики сприяння розвитку підприємництва в Україні: Збірник наукових праць / НАН України: Інститут регіональних досліджень. Редкол.: Відповід. ред. академік НАН України М.І.Долішній. – Львів, 2002. – Вип. I (XXXII). – С. 272-280. (0,38 д.а.).

В інших виданнях:

1. Сас Б.Б. Політика валютного регулювання в умовах перехідної економіки // Банківська система України: проблеми становлення та перспективи розвитку. Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль: “Економічна думка”, 1998. – С. 49-50. (0,08 д.а.).

2. Сас Б.Б. Аналіз методів управління золотовалютними резервами держави // Проблеми реформування економіки, обліку, контролю і аналізу підприємств. Наукові записки кафедри бухгалтерського обліку і аудиту в сільському господарстві ТАНГ. – 1999. – Вип. 1. – С. 150-151. (0,08 д.а.).

3. Сас Б.Б. Валютно-курсова політика в умовах реформування економіки України // Банківська система України: теорія і практика становлення. Збірник наукових праць. В 2-х т. – Суми, 1999. – Т.2. – С. 574-582. (0,38 д.а.).
4. Сас Б.Б. Валютна політика як складова грошово-кредитного регулювання // Проблеми і перспективи розвитку фінансової політики в Україні в умовах ринкової економіки. – Чернівці: Ратуша, 1999. – С. 149-151. (0,13 д.а.).
5. Сас Б.Б. Досвід індустріально розвинених країн у сфері валютного регулювання і контролю на прикладі Франції // Молоді вчені. Науковий журнал ради молодих вчених ТАНГ. – 1999. - № 1. – С. 43-44. (0,08 д.а.).
6. Сас Б.Б. Проблеми вибору курсових режимів країн із перехідною економікою // Вісник Технологічного університету Поділля. – Хмельницький, 1999. - № 5. – С. 49-52. (0,17 д.а.)
7. Сас Б.Б. Управління валютними ризиками // Вісник Тернопільського державного технічного університету імені Івана Пулюя: Науковий журнал. – 1999. – Т.4, число 2. – С. 164-167. (0,17 д.а.).
8. Луців Б.Л., Сас Б.Б. Особливості функціонування іноземних банків на фінансових ринках країн Центральної та Східної Європи // Наукові записки: Збірник наукових праць викладачів і аспірантів кафедри економічного аналізу ТАНГ. – Тернопіль, 2000. – С. 44-47. (0,17 д.а.). (Особисто автору – 0,7 д.а.).
9. Сас Б.Б. Політика центрального банку у процесі економічного регулювання // Україна на порозі XXI століття: економіка, державність. Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця. 30-31 березня 2000 року / У 2-х т. – Вінниця: Арбат, 2000. – Т.1. – С. 239-243. (0,17 д.а.).
10. Сас Б.Б. Проблемы и перспективы развития валютно-курсовой политики в Украине // Экономике в условиях перехода. Научные исследования. - Свиштов (Болгария): СА “Д.А.Ценов”, 2000. – С. 56-61. (0,25 д.а.).
11. Сас Б.Б. Становлення системи валютного регулювання в Україні // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В.Гнатюка. Серія: Економіка. – 2000. - № 5. – С. 53-58. (0,25 д.а.).
12. Сас Б.Б. Валютне регулювання у системі економічної безпеки держави // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: Збірник тез III міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – Ч. 2. – С. 241-243. (0,25 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Сас Б.Б. Центральний банк в системі валютного регулювання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит. – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2007.

Дисертація присвячена обґрунтуванню теоретичних засад функціонування регулятивного механізму впливу центрального банку на економіку держави та визначенню шляхів удосконалення системи валютного регулювання і контролю з метою стимулювання економічного зростання та забезпечення стійкості національної грошової одиниці.

Розглянуто теоретичні основи механізму реалізації валютної політики. Досліджено роль та місце центрального банку в системі інституційних аспектів здійснення валютної політики. Сформульовано повноваження центрального банку як основного регулятора валютних відносин. Запропоновано власне трактування системи валютного регулювання. Розглянуто інструментарій центрального банку, за допомогою якого він спроможний ефективно впливати на економічні процеси. Здійснено класифікацію факторів впливу на валютний курс на внутрішні та зовнішні.

Проаналізовано особливості становлення та обґрунтовано практичні рекомендації щодо вдосконалення існуючої системи валютного регулювання в Україні. Розглянуто причини виникнення валютних криз та наведено основні критерії їх класифікації. Обґрунтовано засади вибору гнучкого обмінного курсу національної грошової одиниці як ефективного режиму валютного курсоутворення та визначено його вплив на забезпечення стабільності грошової одиниці України. Окреслено можливі напрями лібералізації валютних відносин, що полягають у зменшенні застосування центральним банком кількості адміністративних важелів регулювання та розробки і запровадження ринкових інструментів валютної політики.

Ключові слова: валютна політика, цінова стабільність, стабільність грошової одиниці, валютне регулювання, валютний курс, валютні обмеження, валютний контроль, валютні операції, валютна криза.

АННОТАЦІЯ

Сас Б.Б. Центральный банк в системе валютного регулирования. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.01 – финансы, денежное обращение и кредит. – Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, 2007.

Диссертация посвящена исследованию теоретических основ функционирования регулятивного механизма влияния центрального банка на экономику страны и определению путей совершенствования системы валютного регулирования и контроля с целью стимулирования экономического роста и обеспечения стабильности национальной денежной единицы.

Рассмотрены теоретические основы механизма реализации валютной политики. Обосновано взаимодействие денежно-кредитной и валютной политики в условиях перехода к рыночной экономики. Исследовано роль и место центрального банка в системе институциональных аспектов проведения валютной политики. Сформировано полномочия центрального банка как главного регулятора валютных отношений. Предложена собственная трактовка системы валютного регулирования. Обосновано ее роль в системе государственного регулирования экономики и сформированы принципы построения системы валютного

регулирования. Рассмотрено уровни регулирования валютных отношений и предложено их распределение на международное и внутреннее государственное валютное регулирование. Выделены основные направления валютного регулирования. Исследовано инструментарий центрального банка, с помощью которого он может эффективно влиять на экономические процессы. Рассмотрены особенности применения регулятивного механизма в зависимости от экономической ситуации. Показаны основные режимы валютного курса. Предложена собственная классификация факторов влияния на валютный курс, проведено их распределение на внешние и внутренние.

Проанализированы особенности становления и обоснованы практические рекомендации относительно усовершенствования действующей системы валютного регулирования в Украине. Исследованы причины долларизации в Украине и последствия ревальвации национальной валюты. Предложена собственная трактовка валютных операций.

Проанализированы особенности реализации валютных режимов и выделены факторы выбора режимов валютного курса в зависимости от институционального и структурного развития страны. Исследован набор инструментов валютного регулирования Украины с учетом мирового опыта. Сформированы основные направления либерализации валютных отношений как уменьшение применения центральным банком административных рычагов регулирования и разработки и внедрения рыночных инструментов валютной политики.

Предложено элементы построения системы предупреждения и борьбы с отмыванием денег в Украине. Рассмотрены причины возникновения валютных кризисов и предложены основные критерии их классификации. Показаны преимущества и недостатки либерализации валютного регулирования и обоснованы тенденции развития валютного механизма с сохранением за Национальным банком Украины роли эффективного регулятора валютных отношений. Исследованы механизмы курсообразования и некоторые аспекты его применения к гривне. Обоснована необходимость выбора гибкого обменного курса национальной денежной единицы как эффективного режима валютного курсообразования и определено его влияние на обеспечение стабильности денежной единицы Украины.

Ключевые слова: валютная политика, ценовая стабильность, стабильность денежной единицы, валютное регулирование, валютный курс, валютные ограничения, валютный контроль, валютные операции, валютный кризис.

ANNOTATION

Sas B.B. Central Bank in the system of currency regulation.- Manuscript.

Dissertation for achieving of scientific title of Candidate of Economics Sciences in specialty 08.04.01 – Finance, Money Circulation and Credit. – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2007.

Dissertation is devoted to argumentation of theoretical bases of functioning influence's mechanism of central bank on state economics and ways of improvement of currency regulation and controls in order to stimulate of economic growth and provide of monetary unit's stability.

The theoretical aspects of the realization's mechanism of currency policy are considered. A role and a place of central bank in the system of realization of currency policy is investigated. The authorities of central bank as a main regulator of currency relations are formulated. Own interpretation of system of currency regulation is offered. The central bank's tools are considered witch it effective influences on economic processes. The author of thesis has been indicated two criteria of classification of influence's factors on rate of exchange such as internal and external.

The peculiarity of coming into being of system of currency regulation are analyzed and the practical recommendations of improvement of modern system of currency regulation in Ukraine are ground. The author of thesis has considered the causes of rise of currency crises and the main criteria of its classifications. She has proposed to choice the flexible rate of exchange of monetary unit as a effective regime of rates of exchange and designated its influence on provision of monetary unit's stability in Ukraine. Possible directions of liberalization of currency relations are outlined.

Keywords: currency policy, price stability, stability of monetary unit, currency regulation, rate of exchange, exchange controls, currency operations, monetary crises.